

implies: a humanistic-oriented educational goal common to the entire educational space; change the content of training in terms of its humanization; general approach to education as a person-activity; the form of training as an activity-task (I. Zimnya); the creation of conditions aimed at the disclosure and development of human abilities, its positive self-realization, which is based on respect for the person, faith in it, the creation of conditions, content, organization and means of its life, as well as the nature of interaction with other people (S. Ivanov) . The humanist orientation of the teacher is interpreted as: the most important characteristic of pedagogical skill; the orientation of the personality of the teacher is ideals, interests, values orientations (I.A. Zyazyun). The development of the humanistic orientation of future specialists is facilitated by: the humanization of the training process, the practice-oriented learning in classes on pedagogical disciplines, the study of leading pedagogical experience, the use of innovative teaching methods. The humanistic orientation of upbringing is not an innate personality trait, but is directly formed in the process of active activity and is a synthesis of generalized sensory images that reflect the natural, social phenomena in human life.

Key words: *humanistic orientation, future specialists, development of humanistic orientation, higher education system, pedagogical skill.*

УДК 378:-048.58

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ**

О.А. БІДА, доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології,
Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II

E-mail: tetyanna@ukr.net

О.В. КУЧАЙ, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація. *Професійне самовизначення особистості є складним та тривалим процесом пошуку та реалізації себе в професії. З'ясовано головну мету професійного самовизначення. Мета статті – розкрити основні поняття готовності до професійного самовизначення майбутніх учителів початкової школи в сучасній психолого-педагогічній науці. Визначено наступні підходи до розгляду поняття готовності: функціонально-психологічний, особистісний, діяльнісний. Базуючись на визначених дослідниками компонентах готовності, можна припустити, що у структурі професійного самовизначення майбутнього вчителя початкової школи присутні мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти. Самовизначення – це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору: як серію задач, які суспільство ставить перед особистістю, що формується, і які власне особистість має вирішити за певний період часу; як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми бажаннями та нахилами, з однієї сторони, і потребами суспільства – з іншої; як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність. Сформульовано ряд завдань професійного самовизначення майбутнього вчителя початкової школи.*

Ключові слова: *готовність, професійне самовизначення, майбутні учителі, початкова школа.*

Актуальність (Introduction). *Формування ринку праці в Україні, її інтеграція в світовий економічний простір супроводжується зростанням конкуренції між професіоналами високої кваліфікації. В такі жорсткі умови й потрапляє сучасна молодь, яка прагне здобути хорошу професію відразу після закінчення навчання, мріє про швидкі професійні досягнення, матеріалізовані в зовнішніх атрибутах успішної людини, й при цьому не бажає повною мірою працювати над собою, підвищувати свій особистісний і професійний рівень, розвивати*

необхідні для обраної професії професійно важливі якості. Такі протиріччя й визначають актуальність проблеми дослідження процесу професійного самовизначення особистості майбутнього вчителя початкової школи [1].

Професійне самовизначення особистості є складним та тривалим процесом пошуку та реалізації себе в професії. Професійне самовизначення не зводиться лише до вибору професії, а включає допрофесійну та професійну освіту, а також адаптацію людини на конкретному робочому місці [2].

Головною метою професійного самовизначення на етапі ранньої юності є поступове формування внутрішньої готовності самостійно та свідомо планувати, корегувати та реалізовувати перспективи розвитку (професійного, життєвого та особистісного) [3].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема готовності майбутнього вчителя початкової школи до професійного самовизначення вивчалася багатьма дослідниками (Л. Карамушка, О. Бондаренко, О. Філь, Л. Долинська, І. Пальшкова, І. Осадченко, В. Панок, Л. Супрун, П. Горностай, О. Скрипченко, О. Жук та ін.).

Мета (Purpose). Розкрити основні поняття готовності до професійного самовизначення майбутніх учителів початкової школи в сучасній психолого-педагогічній науці.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість визначити наступні підходи до розгляду поняття готовності:

- функціонально-психологічний – у дослідженні береться до уваги стан психічних функцій людини (М. Левітов, Є. Ільїн, В. Пушкін, Л. Нерсисян, Ф. Генев, Г. Гагаєва, Т. Іванова, Н. Кузьміна, Ф. Рекешева, Т. Желязкова, А. Андрєєва та ін.);
- особистісний – готовність визначається, як характеристика особистості (М. Дьяченко, Л. Кандибович, М. Кулакова, К. Рейда, О. Кривильова та ін.);
- діяльнісний – враховується готовність до певного виду діяльності: навчальної, трудової, спортивної (О. Бондаренко, Н. Пов'якель, І. Вітенко, О. Скрипченко та ін.).

Готовність до професійного самовизначення можна визначити як інтегральну властивість особистості, що сприяє усвідомленому та самостійному вибору професії і здійсненню певної активності для її оволодіння.

Базуючись на визначених дослідниками компонентах готовності, можна припустити, що у структурі професійного самовизначення майбутнього вчителя початкової школи присутні мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Мотиваційний компонент показує ставлення майбутнього вчителя початкової школи до професійного самовизначення обраної професії. До складу мотиваційного компоненту входять ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви навчання тощо.

Когнітивний компонент готовності до професійного самовизначення включає знання особистості про себе та свої можливості, зокрема, стан здоров'я, інформованість про світ професій, вимоги професій до працівника тощо.

Діяльнісний компонент включає наявність особистого професійного плану майбутнього вчителя початкової школи та практичні кроки його реалізації. Компонент включає професійно важливі знання та вміння, якості особистості [2].

Як стверджує М. Дубінка [4] професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності та передбачає:

- 1) самооцінку людиною власних індивідуально-психологічних якостей і зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста;
- 2) усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей;
- 3) саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Як результат стверджує, що професійне самовизначення – це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору:

– як серію задач, які суспільство ставить перед особистістю, що формується, і які власне особистість має вирішити за певний період часу;

- як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми бажаннями та нахилами, з однієї сторони, і потребами суспільства – з іншої;
- як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність.

Узагальнюючи, констатуємо, що професійне самовизначення майбутнього вчителя початкової школи – це процес становлення як фахівця та його соціалізація, у процесі яких майбутній спеціаліст набуває готовності до самостійної, творчої професійної діяльності на основі усвідомлення і суб'єктивного співвіднесення суспільних вимог з власними потенційними та наявними здібностями, комплексом внутрішніх умов, та, разом з цим, набуває здатності до самостійного прийняття рішень відносно важливих професійних цілей, які мають сенс як для самого суб'єкту, так і для суспільства.

Проаналізувавши ряд психолого-педагогічних джерел з окресленої проблеми, можемо сформулювати ряд завдань професійного самовизначення [4]:

- 1) сформувати установку на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;
- 2) забезпечити самопізнання та сформувати «образ-Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності;
- 3) сформувати вміння зіставляти «образ-Я» з вимогами професії до особистості та потребами ринку праці, створювати на цій основі професійний план і перевіряти його;
- 4) сформувати вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи їх спорідненість за психологічними ознаками та схожістю вимог до людини;
- 5) створювати умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;
- 6) забезпечити розвиток професійно важливих якостей;
- 7) сформувати мотивацію та психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність;
- 8) виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості, потреби особистості.

На шляху свого самовизначення майбутній вчитель початкової школи в тій чи іншій мірі виявляє свою діяльність через такі її аспекти: нормативний (сукупність тих вимог, які висуваються до особистості суспільством взагалі чи колективом зокрема: а) фізична, інтелектуальна, моральна готовність до праці; б) готовність до виконання обов'язків; в) готовність до згуртування колективу, його підтримка і розвиток); реальний (матеріальний або духовний внесок, який був зроблений для педагогічного колективу чи суспільства взагалі: а) особистий фактичний внесок, який особистість робить для колективу, та визнання його цінності; б) підтримка та позитивна оцінка активності, самостійності особистості в діяльності та спілкуванні в рамках моральних норм суспільства); психологічний (усвідомлення, співвіднесення вимог особистості і вимог оточуючих: а) загальна спрямованість на співпрацю; б) уміння підкоряти власні бажання на користь колективу).

Отже, як зазначає [4] професійне самовизначення виступає провідною формою активності професіонала на певному рівні професіоналізації, стає властивістю його особистості. Провідні цінності суб'єкта педагогічної діяльності починають виконувати функцію кінцевих засад вибору тих предметів, засобів і способів, які утворюють цілісну діяльність, тому саморозвиток людини стимулює перетворення професійної діяльності, що у свою чергу є однією зі спонукальних сил розвитку особистості, її подальшого самовизначення у професійному плані [4].

Отже, професійне самовизначення майбутнього вчителя початкової школи це довготривалий і динамічний процес самостійного узгодження досягнутих, але ще не реалізованих ним можливостей і вимог обраної професії. Результатом цього процесу в ранній юності є готовність старшокласника до професійного самовизначення, яка є особистісним новоутворенням, що формується у процесі цілеспрямованого впливу й забезпечує узгодження старшокласником знань про зміст і структуру професії та вимоги до людини зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами. Проміжною ланкою між вимогами майбутньої професії та можливостями учня є його самодіяльність (власні емоційно-вольові зусилля вихованця) у напрямі зрівноважування, через сформоване ставлення до професії та до себе як майбутнього

професіонала, об'єктивних вимог професійного простору (об'єктивно задана потреба обрати майбутню професію) та суб'єктивних факторів (самооцінка та професійні домагання) оволодіння в майбутньому бажаною професією. Тобто зрівноваження професійних домагань та їх адекватної самооцінки. Критеріями сформованості професійного самовизначення особистості в ранній юності визначено: когнітивну складність та адекватну самооцінку системи знань старшокласника про себе та майбутню професію; диференційоване ставлення до власного професійного майбутнього та свого місця в середовищі професійної праці [1].

Висновки і перспективи (Discussion). З'ясовано головну мету професійного самовизначення. Визначено наступні підходи до розгляду поняття готовності: функціонально-психологічний, особистісний, діяльнісний. Базуючись на визначених дослідниками компонентах готовності, можна припустити, що у структурі професійного самовизначення майбутнього вчителя початкової школи присутні мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти. Самовизначення – це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору: як серію задач, які суспільство ставить перед особистістю, що формується, і які власне особистість має вирішити за певний період часу; як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми бажаннями та нахилами, з однієї сторони, і потребами суспільства – з іншої; як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність. Сформульовано ряд завдань професійного самовизначення майбутнього вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

1. Кулаков Р.С. Професійне самовизначення особистості: критерії та показники її сформованості в ранній юності. // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К_ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – 2010. – Випуск 8. – С. 555-565.
2. Мельник Марина. Готовність до професійного самовизначення на етапі ранньої юності як психолого-педагогічна проблема // Педагогічні проблеми обдарованої особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct>
3. Пряхников Н. С., Пряхникова Е. Ю. Психология труда и человеческого достоинства. / Н. С. Пряхнико, Е. Ю. Пряхникова. – М.: Изд-во Ин-т прак. психологи, 1997. – 425 с.
4. Дубінка М. Специфіка професійного самовизначення особистості майбутнього фахівця / М. Дубінка // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 140. – С. 47-51.

References

1. Kulakov R.S. (2010) Profesiyne samovyznachennya osobystosti: kryteriyi ta pokaznyky yiyi sformovanosti v ranniy yunosti [Professional self-determination of personality: criteria and indicators of its formation in early youth]. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats K_PNU imeni Ivana Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi im. H.S.Kostyuka APN Ukrayiny*. Vypusk 8. 555-565.
2. Melnyk Maryna. Hotovnist do profesynoho samovyznachennya na etapi rannoyi yunosti yak psykholoho-pedahohichna problema [Readiness for professional self-determination at the stage of early youth as a psychological and pedagogical problem]. *Pedahohichni problemy obdarovanoyi osobystosti* [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://www.google.com/url?sa=t&rct>
3. Pryazhnykov N. S., Pryazhnykova E. YU. (1997) Psykholohyya truda y chelovecheskoho dostoinstva [Psychology of labor and human dignity]. / N. S. Pryazhnyko, E. YU. Pryazhnykova. M.: Yzd-vo Yn-t prakt. psykholohy, 425.
4. Dubinka M. (2015) Spetsyfika profesynoho samovyznachennya osobystosti maybutnoho fakhivtsya [Specificity of Professional Self-Determination of the Personality of the Future Specialist]/ M. Dubinka. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 140. 47-51.

ГОТОВНОСТЬ БУДУЩЕГО ВЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМООПРЕДЕЛЕНИЮ

Бида Е.А., Кучай А.В.

Аннотация. Профессиональное самоопределение личности является сложным и длительным процессом поиска и реализации себя в профессии. Выявлено главную цель профессионального самоопределения. Цель статьи - раскрыть основные понятия готовности к профессиональному самоопределению будущих учителей начальной школы в современной психолого-педагогической науке. Определены следующие подходы к рассмотрению понятия готовности: функционально-психологический, личностный, деятельностный. Основываясь на определенных исследователями компонентах готовности, можно предположить, что в структуре профессионального самоопределения будущего вчителя начальной школы присутствуют мотивационный, когнитивный и деятельностный компоненты. Самоопределение - это многомерный процесс, который можно рассматривать с разных точек зрения: как серию задач, которые общество ставит перед личностью, формируется и какие собственно личность должна решить за определенный период времени; как процесс поэтапного принятия решений, с помощью которых индивид формирует баланс между своими желаниями и наклонностями, с одной стороны, и потребностями общества - с другой; как процесс формирования индивидуального стиля жизни, частью которого является профессиональная деятельность. Сформулирован ряд задач профессионального самоопределения будущего учителя начальной школы.

Ключевые слова: готовность, профессиональное самоопределение, будущее учителя, начальная школа.

READY FOR THE FUTURE TEACHER OF ELEMENTARY SCHOOL TO PROFESSIONAL SELF-DEFINITION

O.A. Bida, O.V. Kuchai

Abstract. Professional self-determination of a person is a complex and lengthy process of searching for and practicing oneself in a profession. The main goal of professional self-determination is determined. The purpose of the article is to reveal the basic concepts of readiness for the professional self-determination of future teachers of elementary school in modern psychological and pedagogical science. The following approaches to the consideration of the notion of readiness are defined: functional-psychological, personal, activity. Based on the components of readiness defined by researchers, one can assume that in the structure of professional self-determination of the future teacher of elementary school there are motivational, cognitive and activity components. Self-determination is a multidimensional process that can be viewed from different points of view: as a series of tasks that a society puts on the personality that is being formed, and which personality itself must solve for a certain period of time; as a process of step-by-step decision-making, through which an individual forms a balance between his desires and inclinations, on the one hand, and the needs of society - on the other; as a process of forming an individual lifestyle, part of which is professional activity. A series of tasks of professional self-determination of the future teacher of elementary school is formulated.

Key words: readiness, professional self-determination, future teachers, elementary school.